

A FÉNYES SZELEK FORGATÁSA ELŐTT

BESZÉLGETÉS JANCSÓ MIKLÓSSAL

Augusztus elején kezdi forgatni Veszprémben legújabb — ezúttal színes — filmjét Jancsó Miklós. Hernádi Gyula forgatókönyvének címe: *Fényes szelek*.

Jancsó, akinek két utóbbi alkotása, a *Csillagosok, katonák és a Csend és kiáltás* nagy feltűnést keltett és élénk viták tárgya volt itthon és külföldön egyaránt; a jelek szerint tovább építi sajátos életművét, és ismét izgalmas társadalmi-politikai problémákat feszegető, „szabálytalan” film forgatására készül. A rendezővel a forgatás megkezdése előtt folytatott beszélgetés első kérdése az előző filmekre vonatkozik:

FILMTRILÓGIA?

— A *Szegénylegényeket, a Csillagosok, katonákat és a Csend és kiáltás* a kritikusok többsége egységet alkotó filmtrilógiaként elemezte; több hazai és külföldi kritikus a Bergman trilógiájához hasonlította. Egyetért-e ezekkel az elemzésekkel, s új filmjében az előző három műben több aspektusból is megközelített gondolatkör elemzését folytatja-e, avagy új fejezet kezdődik pályáján a *Fényes szelekkel*?

— A Bergman-féle analógia érde-meimet messze meghaladóan megtisztelő, mégsem hiszem, hogy az előző három film bármiféle trilógiát alkotna. Valamelyik kritikus találta ezt ki itt Budapesten, a FIPRESCI-konferencián, de sem Hernádi, sem én soha nem törekedtünk valamiféle speciális egységet alkotó életmű tervszerű építésére. A filmgyártás sehol a világon nem olyan magas szintű és éteri művészi magaslatokon zajló dolog, ahogyan esztéták gyakran szellemes és élvezetes esszéiből gondolná az ember. A filmkészítés drága mulatság; a világ minden rendezője mindig és mindenütt azt a forgatókönyvet valósítja meg, amire pénzt kap a producortól. Nekünk is sok filmtervünk volt az elmúlt években, nem kevés forgatókönyvünk is

— nemcsak ezek, amelyekből végül is filmek lettek. Volt például közben egy lengyel—magyar koprodukciós tervünk, egy olasz—magyar koprodukciós tervünk, s volt két mai témánk is. Hernádi ezek közül néhányat meg is írt novellában, egyet — a Somogyi—Bacsó gyilkosságát — regényben. Film mindig abból a témából lett, amelyikre pénzt kaptunk. A kritikusok persze összefüggéseket keresnek egy rendező különböző filmjei között — bizonyára ezért nevezték el trilógiának ezt a három filmet is —, de hát nekik ez a hivatásuk.

— Ön szerint tehát ennek a három filmnek semmi köze sincs egymáshoz?

— Annyi közülük van egymáshoz, hogy mindháromat Hernádival együtt írtuk, és mindháromat én rendeztem. A plasztikus film híve vagyok, az olyan filmé, amely lehetőleg kihasználja a képi ábrázolásmód adottságait. Ez a kifejezőmód óhatatlanul sok leegyszerűsítéssel jár együtt, ezért általában határhelyzeteket, kiélezett szituációkat ábrázolunk. Nagyon nem szeretem a regényes filmet, az egészen más műfaj. Nyilván arra is szükség van, de én nem azt kívánom művelni. Meggyőződésemm, hogy a film lehet ilyen is, olyan is. Amennyire a közönség ízlése differenciált és sokrétű, éppoly sokféle maga a filmgyártás is. Ez annyit jelent, hogy elismerem a másféle film lehetőségeit, de ragaszkodom ahhoz a joghoz, hogy én meg olyan filmet csináljak, amilyen az ízlésemnek megfelel. Azért is izgalmas dolog számomra a filmszínélés, mert sohasem előre, mérnöki pontossággal megtervezett és beprogramozott tévékenység, hanem állandóan változik csaknem valamennyi tényezője. A témát mindig a helyszínhez, a forgatási körülményekhez, a színészekhez idomítom, csak egyetlen egyből nem engedek: a mondanivalóból.

Motívumkeresésen a stáb vezérkara
Veszprémben

„CSAK” A MONDANIVALÓ...

— *Helyben vagyunk. Annyit talán mégis elismer, hogy előző három filmjéből éppen a legfontosabb „tényező”: a mondanivaló szempontjából egységes életmű épül?*

— Valószínűleg azért, mert olyan volt az életem, hogy a politikum, a közéleti érdeklődés nyomta rá bélyegét, tehát a filmek is ilyenek. És még egy közös jellemvonásuk lehet: nem apologetikusak. Ennek bizonyára az az oka, hogy nagyjából mindig ilyen voltam — és ilyen volt Hernádi is —: rendszerint a „minden másképp van” álláspontjára helyezkedtünk, mert ettől plasztikusabb a világ. Ha nincs ellentmondás, nem lehet földérinteni a valóságot.

Hernádi is, én is mélységes meggyőződéssel állunk ennek a társadalomnak az alapján, egész szemléletünket, világnézetünket ez a társadalom határozza meg. Ezt azért kell hangsúlyoznom, mert szerintem a magyar társadalom egy jelentős részére már a kiegyezés óta erősen jellemző a kispolgári hajlandóság, kedvelik az egyszerű és egységes véleményeket, s nem szeretik, ha valami eltérő, valami más is akad közöttük, körülöttük. Ez a tulajdonság sokmindenben megnyilvánul, — az öltözködésig bezárólag... Évek óta előre fésülöm a hajamat, s mert elég öreg vagyok ahhoz, hogy véletlenül se nézhessenek teenagernek, ezért az utcán mindenki megbotránkozva mér végig. Ennek ellenére évek óta hű maradtam „megbotránkoztató” frizurámhoz és ahhoz az álláspontomhoz, melynek lényege, hogy — ha a frizura alatt tiszta a fejem — megpróbálom felhívni a figyelmet bizonyos problémákra.

— *Szavaiból valami olyasféle, mostanában világszerte népszerű koncepció bontakozik ki, hogy a művész elsőrendű kötelessége a tagadás. Véleménye szerint a csak-tagadó koncepciót nem fenyegeti a nihilizmus veszélye?*

— Csak-tagadó koncepció? Nihilizmus? Aki megnézi a filmjeimet, észébe sem juthat róluk ilyesmi. Egyik se „csak-tagadó” film, sőt azt hiszem, nagyon is optimista a kicsengésük. A Csend és kiáltás sem tagadás — ellenkezőleg: felhívás az akcióra az ellen, ami megérett a megtagadásra, a felszámolásra. Abban a filmben ez a tagadás — aminek lényege tehát az igenlés, valami másnak az igenlése —; konkrétan a Horthy-rendszernek egy kis szeletére irányult.

— *Miért véli aktuálisnak ma tagadni a negyedszázada végetért Horthy-rendszert?*

— Azért tartom nagyon fontosnak, mert mi magyarok könnyen hajlunk arra, hogy némi idő elteltével megbocsátó nosztalgiával megfeledkez-

Motívumfotó a *Fényes szelek* című filmhez

zünk mindarról, ami a múltunkban „nem szép” volt. Legjobb példája ennek a kiegyezés korának utólagos idealizálása volt. Akkor a hivatalos közvélemény a maga teljes apparátusával is ezt a „feledést” szolgálta. Ma a hivatalos közvélemény mélységesen megtagadja a Horthy-rendszer egészét, fiaink számára azonban mindez már csak írott történelem, nem élő valóság. Szerintem ezért is érdekes és szükséges plasztikusan megmutatni, milyen volt a valóságban mindaz, amiről némely rokonszenves nagymamák és nagyapák gyöngülő emlékezete egészen más meséket őriz.

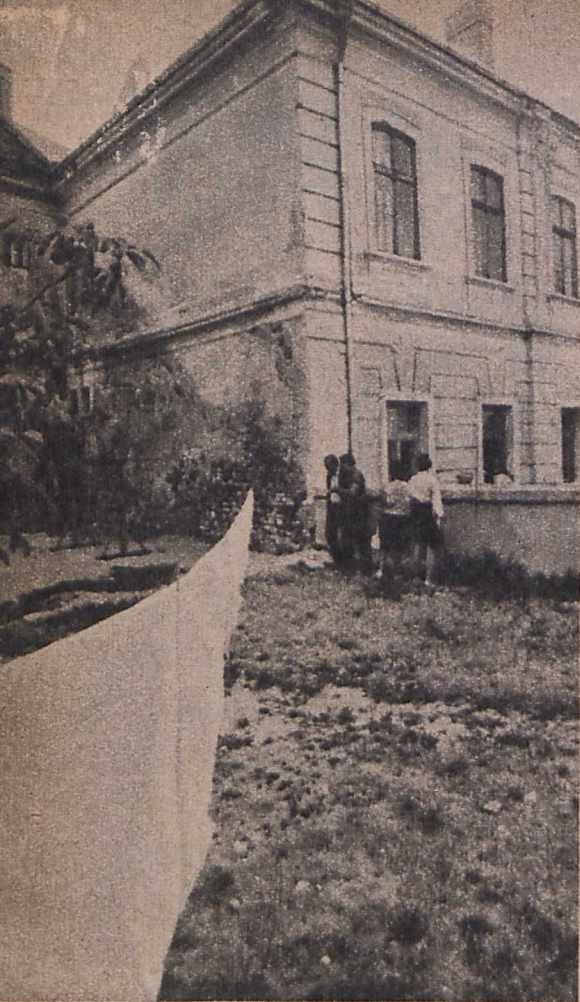
A NEKOSZ-KORSZAK

— *Miről szól legújabb filmje, a Fényes szelek?*

— Nem a valóságból vett történet, csak a motívumai valóságosak. Sűrítve próbálja felhasználni azokat az élményeket, melyeket személyesen megéltünk. Hernádi is népi kollégista volt, én is. A sztori 1947 táján játszódik, konkrétan nem meghatározott időpontban. Arról szól, hogy egy népi kollégium huszonöt tagja megszáll egy egyházi iskolát, és át

Jancsó Miklós és Somló Tamás Veszprémben, motívumkeresésen

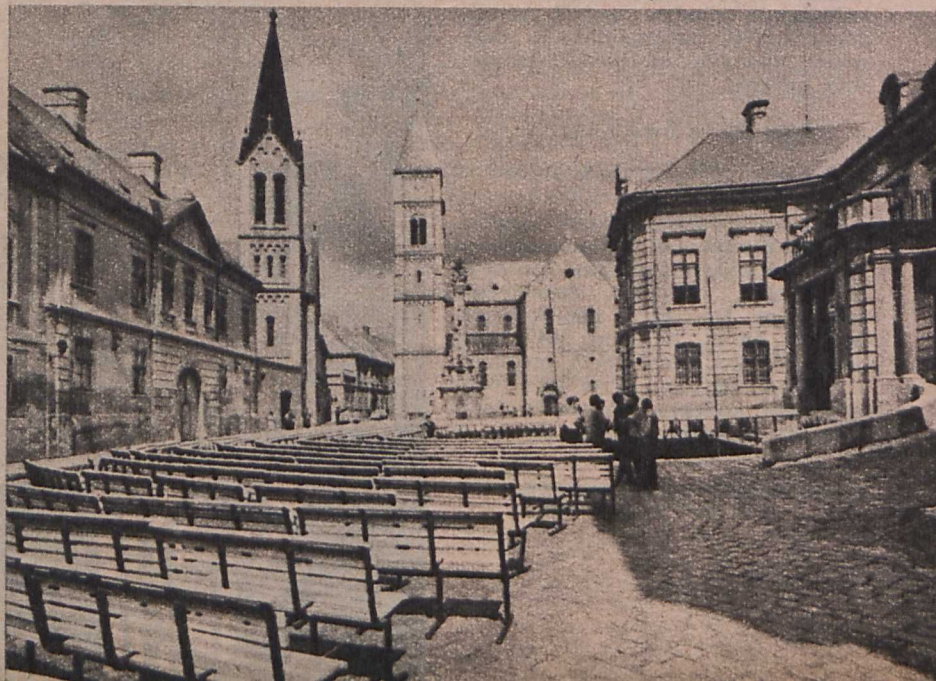
A készülő film egyik motívuma

akarja formálni azt a saját képére. Az akció során a kollégisták között különféle nézetek ütköznek össze: szélsőséges, anarchista, balos, jobbos álláspontok és természetesen olyanok is, amelyek hangoztatói képesek józanul felmérni a történelmi helyzetet. A történetben megpróbálunk felidézni valamit abból a csodálatos ifjúkori élményünkből, melyet óriási lendület és őszinte hit jellemzett; amikor tapintható valóságnak tűnt a NÉKOSZ-indulónak az a sora, hogy „Holnapra megforgatjuk az egész világot”. Annak ellenére, hogy saját ifjúságunk volt ez a kor, nem kezeljük nosztalgiával, még kevésbé szkepszissel. A negyvenedik életévén túl hajlamos az ember arra, hogy túl hidegen és szkeptikusan szemlélje a saját ifjúságát — és a mai ifjúságot is. Mi olyannak akarjuk ábrázolni, amilyen a valóságban volt.

— Engedjen meg egy mellékes kérdést: miért *Fényes* szelek a cím, és nem „szellők” — ahogyan az induló kezdősora átment a köztudatba?

— A cím egyébként még nem végleges, de az induló első sorában ez a szó szerepel. Az induló úgy szüle-

Veszprémi városrészlet — a film egyik helyszíne

tett, hogy Kardos László többeket felkért, írjanak indulót számunkra, s Vásárhelyi Zoltán, a kitűnő muzsikus találta a „Sej, a fekete hattyú” kezdetű, gyönyörű népdalt, amihez Jankovich Ferenc írt szöveget, s ez a vers így kezdődik: „Sej a mi lobogókat fényes szelek fújják”. Ezt elég nehéz énekelni, s mert a vers második szakaszában egyébként is előfordul a „szellő” szó, az éneklés nyomán a szöveg első sora tévesen ment át a köztudatba. És ezért is ez a cím, mert a „szél” és a „szellő” szó hangulata között nagy a különbség a dinamika és az erőteljesség szempontjából.

— *A Fényes szelek röviden elmondott tartalmából olyasmit sejtetni, mintha jelenünk problémáinak, s különféle álláspontjainak és karaktereinek genezisést; a csirázás pillanatát kívánná ábrázolni...*

— Részben valóban erről van szó. De a kép korántsem teljes, hiszen annak idején a baloldali ifjúsági mozgalomban sem a NÉKOSZ volt az egyetlen szervezet, a film tehát egy kiragadott szervezet történetének is csak egyetlen kis epizódját ábrázolja. De akkoriban működött a MADISZ is, a MEFESZ is, sőt parasztpárti és szociáldemokrata ifjúsági szervezet is. A *Fényes szelek* tehát csak egyetlen kiemelt részlet, egyetlen kis szelete az egésznek. Nem a NÉKOSZ, vagy más ifjúsági szervezet történetének filmje, hanem reflexió arról a korról.

— *Az új film stílári szempontból eltér valamiben az előzőktől?*

— Sok dialógus van benne, mert számos részlete valósággal hitvita jellegű. Ezt a hitvitát egyszerű szituációkkal nem tudjuk kifejezni, ezért szükséges a sok dialóg. Bár meglehet, hogy ezt is ábrázolni lehetne szituációkkal, vagyis sokkal tömörebben — de ennek a megoldását még nem sikerült kitalálnunk.

— *Erre a filmjére is jellemző lesz a sok belső mozgás, a pontosan megtervezett koreográfia?*

— Ezt sosem tudom előre megmondani, mert nem olyan eleve elhatározott tényező. Egyelőre csak annyit tudok, hogy sok fiatal szaladgál majd a filmben. De a mozgás a helyszíntől is függ. És még sokmindentől. A *Csend és kiáltás*nál például Kende János, aki — Somlótól eltérően — abszolút világítás nélkül dolgozott, mert határra exponált (vagyis a nyersanyag túrési határait maximálisan kihasználva, megkockáztatta a gyengébb képminőséget), aminek révén viszont azt nyertük, hogy százyolevan fok helyett háromszázhatvan fokos szögben mozoghattunk a felvevőgéppel, tehát valóban beléphettünk az események sűrűjébe. A *Csend és kiáltás* képi stílusa ezért is tér el némileg az előző filmekétől. A *Fényes szelek* képi stílusa mégjobban különbözik majd, mert ez színesfilm lesz, s a színes technika rengeteg megkötöttséggel jár.

Megbeszélés a fiatalokkal, a leendő „népi kollégistákkal”

Motivumfotó a filmhez
(Fejes László felvételei)

A SZINESFILM PROBLÉMÁI

— *Miért döntött úgy, hogy elkészíti első színesfilmjét?*

— Talán mert bennünk úgy él ez a korszak, hogy van valami színes szépsége. Másrészt azért, mert egyszer nekem is meg kell próbálnom a színesfilmet. Ez egyébként nem lehet igazi kísérlet a színesfilm lehetőségének szempontjából, mert rengeteg technikai megkötöttséggel, akadállyal kell számolnunk. Az igazi színesfilm a Technikolor eljárás lenne, de az mérhetetlenül drága. Viszont ma már az egész világon színesfilmet csinálnak. Még Godard vad politikai riportázsai is színes nyersanyagon készülnek. Valószínűleg a tévé konkurrenciája miatt is, egyre inkább csak a színesfilmet lehet eladni.

— *S milyen színdramaturgiai elképzelésekkel kezd munkához?*

— Somlóval együtt az a célunk, hogy megszűrjük, visszatartsuk kis-sé a színeket, de lényegében a natu-

rális színvilágot követjük, nem avatkozunk bele mesterségesen a színharmóniába. Csodálom Antonioni két színesfilmjét, a *Vörös sivatagot* és *A nagyítást*, de ezt a természet színeibe való erőszakos beavatkozást túlzásnak tartom.

— *Kik játsszák a film főszerepeit?*

— A két női főszereplő: Drahotá Andrea és Kovács Kati. A főbb férfiszereplők: Balázsovits Lajos, Tóth Benedek, Bálint András, Kozák András, Madaras József, és még nagyon sok más fiatalember.

FESTIVÁL-PROBLÉMAK

— *Néhány hét múlva a velencei fesztiválon szerepel Csend és kiáltás című alkotása. Járt az idén Cannesban, Pesaróban is. Mi a véleménye az idei általános fesztivál-válságról?*

— Éppen ma reggel kaptam egy felszólítást az olasz filmírók szövetségétől, hogy vonjam vissza filmemet a velencei versenyből. Nem teszem, mert az az álláspontom, amit Pesaróban a magyar delegáció nyilatkozatban is megfogalmazott; nagyon fontosnak tartom a nemzetközi kulturális találkozókat, különösen, ha ellentétes nézetek konfrontációjának színhelyei. Az ilyen viták szolgálják legjobban egymás megismerését. Egyetértek azonban a fesztiválok protokoll-hagyományainak ellenzőivel. Nevetséges az a rengeteg díj, amit a fesztiválokon kiosztanak — s e díjak odaítélésében a művészi értéknél gyakorta jóval nagyobb szerepet játszik a diplomácia —; és ellenzem azokat a polgári külsőségeket, amelyek például Cannest is jellemezték. Nem értem, miért kell szmokingot bérelnem a jelmezkölcsönzöből ahhoz, hogy filmem vetítésén odaülhessek a mozi erkélyére. A jövő útja nyilván az, hogy a fesztiválok szerkezetét meg kell változtatni, s valóságos kulturális találkozókká, komoly eszmecsere-k színhelyévé kell tenni ezeket.

ZSUGÁN ISTVÁN